

راهبردهای احیای امر به معروف و نهی از منکر آیت‌الله سید علی خامنه‌ای

نام مؤلف: الهام حسنلو^۱

چکیده

امربه معروف و نهی از منکر یکی از ارکان اساسی اسلام و ضامن برپاداشتن همه فرائض اسلامی است. بزرگترین واجب الهی و تضمین کننده حیات طیبیه اسلامی، امر به معروف و نهی از منکر است، احیاء و اجرای این فریضتین نقش کلیدی در اصلاح جامعه و گسترش فضایل اخلاقی ایفا می‌کند. به طوری که ترک آن باعث تسلط اشرار و روی کار آمدن انسان‌های لایبالی بر جامعه انسانی خواهد شد. این مقاله با عنوان «راهبردهای احیای امر به معروف و نهی از منکر از منظر آیت‌الله خامنه‌ای» به صورت توصیفی با استفاده از کتابخانه و اسناد گردآوری شده، و درصدد است از طریق تبیین درست و دقیق مفهوم معروف و منکر بیان ضرورت احیاء آن و یادآوری لزوم یادگیری آن با ارائه راهبردهای موثر در جهت احیاء و اجرای آن با استفاده از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای گام مثبتی در ترویج و تبلیغ فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر در جامعه امروز بردارد. یافته‌های مقاله حاضر، حاکی از آن است که لازمه‌ی احیای امر به معروف و نهی از منکر، شناخت معروف و منکر، یادگیری آن، اجرایی آن توسط همه مردم، حمایت مسئولین و به کارگیری شیوه صحیح، تذکر لسانی همراه با رفق و مدارا و ترویج فرهنگ اسلامی می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: امر، نهی، معروف، منکر.

^۱. حسنلو، فارغ التحصیل حوزه علمیه فاطمیه سلام الله علیها، سطح ۲، البرز، نظرآباد - ایمیل:

hasanloelham390@gmail.com، تلفن: ۰۹۳۷۳۷۹۶۱۴۵

مقدمه

امر به معروف و نهی از منکر از جمله مهمترین فرایض دینی است که در اسلام به آن تاکید فراوانی شده است. احیاء و اجرای این فریضتین، نقش کلیدی در اصلاح جامعه و گسترش فضایل اخلاقی ایفا می کند و از بروز یا تکرار بسیاری از ناهنجاری ها جلوگیری می کند.

با توجه به اینکه امروزه دشمنان اسلام با تهاجم فرهنگی و امنیت اخلاقی و معنویت، جامعه دینی را متزلزل نموده اند، ضرورت دارد که امر به معروف و نهی از منکر بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد. حضرت آیت الله خامنه ای به عنوان رهبر بزرگ انقلاب اسلامی ایران، همواره بر این فریضه الهی تاکید داشته اند و در طول حیات پربرکت خود، راهبردهای متعددی را برای ترویج و اجرای آن ارائه داده اند.

با توجه به اهمیت فریضتین الهی پژوهش های مختلفی در این زمینه صورت گرفته، مقاله های مختلفی از جمله مقاله ای با عنوان « امر به معروف و نهی از منکر در منظومه فکری امام خامنه ای » علی اکبر، محمدی، مهر ۱۳۹۸، مقاله ای با عنوان « جایگاه امر به معروف و نهی از منکر از منظر امام و رهبر انقلاب » حسین رحمان پور، محسن قابوسی، سیدمهدی آل نبی ۱۳۹۶ و پایان با عنوان « بررسی علل روان شناختی و جامعه شناختی مهجوریت امر به معروف و نهی از منکر و چگونگی رفع آن »، دردا، مرضیه ۱۳۸۵، و پایان نامه با عنوان « مبانی فقهی امر به معروف و نهی از منکر با تکیه بر دیدگاه های امام خمینی (ره) »، حامدی کلجاهی، علیرضا، ۱۳۷۹ و کتاب هایی با عنوان نقش امام حسین علیه السلام در احیای امر به معروف و نهی از منکر، ابراهیم انصاری خوئینی، کتابی با عنوان « واجب فراموش شده » (که شامل راهبردهای مقام معظم رهبری در زمینه امر به معروف و نهی از منکر) است. حسین خادمی، حمیدرضا محمودخانی ۱۳۹۵ نوشته شده است. مقاله حاضر در صدد است تا با بررسی دقیق راهبردهای حضرت آیت الله خامنه ای در زمینه امر به معروف و نهی از منکر، به شناخت عمیقی از امر به معروف و نهی از منکر، ضرورت احیاء و نحوه اجرای آن به نحو صحیح با استفاده از راهبردهای ایشان دست یابد. تا با تاکید بر راهبردهای ایشان گام مثبتی در جهت ترویج فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر برداشته شود.

مفهوم‌شناسی

شناخت ماهیت و حقیقت امر به معروف و نهی از منکر، اولین گام در راستای انجام صحیح این دو وظیفه‌ی بزرگ است. از این رو، لازم است به طور دقیق بدانیم امر به معروف و نهی از منکر به چه معنا می‌باشد و مرزها و مشخصات آن چیست. کما این که در سایر واجبات تا آن‌ها شناخته نشوند، نمی‌توان وظیفه‌ی فرد را در قبال آن‌ها انجام داد. ابتدا باید دانست معروف چیست و چگونه باید به آن امر کرد، و منکر چیست و چگونه باید از آن نهی کرد.

أمر: امر دو معنی دارد یکی کار که جمع آن امور است. دیگری: دستور و فرمان، «الامر ضدّ النهی» مثل: «قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ»^۱ بگو خدایم به عدل فرمان داده است.^۲

«واژه امر «ا م ر» به معنای طلب (درخواست) است و مراد از طلب، ابراز اراده و خواست با گفتار، نوشتار و یا اشاره و مانند این‌ها است. بنابراین، صرف اراده و رغبت بدون ابراز آن، طلب نامیده نمی‌شود. جمع امر به معنای طلب، «أوامر» و جمع آن به معنای غیر طلب، «أُمور» است.^۳

نهی: «بازداشتن، منع کردن، خلاف امر. نهی از منکر: بازداشتن از کار بد.»^۴
«نهی در لغت به معنای: «الزجر عن الشيء»، یعنی بازداشتن از چیزی است. درست معنای مقابل امر در معنای دستور و فرمان را دارد.»^۵

نهی: «زجر و منع «نَهَاهُ عَنْهُ: زجره عنه و منعه عنه» خواه بوسیله قول باشد یا به غیر آن مثلاً در «وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى»^۶. مراد دفع شهوت نفس است از فعل حرام»^۷.
معروف: «شناخته شده، مشهور، و نیز به معنی نیک، کار نیک.»^۸

«معروف اسم مفعول است، از ریشه (ع ر ف) و از مصدر شناختن، معروف یعنی آنچه که شناخته شده است.»^۱ و هم چنین در کتاب قاموس قرآن، معروف به معنی شناخته شده است که از آن کار نیک، مطابق فطرت قصد می‌شود و مقابل آن منکر است.

^۱. اعراف، ۲.

^۲. قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۱، ص ۱۰۹.

^۳. موسسه دائرة المعارف الفقه الاسلامی، فرهنگ فقه فارسی، ج ۱، ص ۶۸۹.

^۴. عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۱۰۳۷.

^۵. الراغب الأصفهانی، المفردات فی غریب القرآن-دار القلم، ج ۱، ص ۸۲۶.

^۶. نازعات، ۴.

^۷. قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۷، ص ۱۱۶.

^۸. عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۹۵۸.

«معروف در شریعت اسلام آنست که مردم آنرا به فطرت سلیم می‌دانند، معروف هر فعلی است که خوبی آن بوسیله عقل یا شرع شناخته شود.»^۱

«بنابراین معروف در اصطلاح فقهای اسلام عبارت است از، هر عملی که شارع مقدس آن را به عنوان کار نیک، به رسمیت شناخته و مورد تایید دین باشد.»^۲

منکر: «کارزشت، نامشروع، ناپسند، ناشایسته و بد، جمع آن منکرات.»^۳
مُنْكَر: «(به صیغه مفعول) ناشناخته «مقابل معروف» کار منکر و امر منکر آنست. عقل سلیم آن را قبیح و ناپسند می‌داند یا عقل در باره آن توقف کرده و شرع به قبح آن حکم می‌کند. منظور از آن در قرآن معصیت است.»^۴

«بنابراین امر به معروف و نهی از منکر: واداشتن به نیکی و بازداشتن از بدی.»^۵
«مراد فقها از امر و نهی، مطلق بر انگیختن کسی بر فعل یا ترک چیزی است؛ خواه به گفتار یا کردار. و مراد از معروف هر کار پسندیده، و منکر هر کار ناپسند از نظر عقل و شرع است؛ اعم از واجب، مستحب، حرام و مکروه. تفاوت امر به معروف و ارشاد جاهل در این است که فاعل در اولی عالم به حکم و موضوع است؛ لیکن در دومی، جاهل است.»^۶

«در فقه اسلام، معروفات به دو دسته واجب و مستحب تقسیم شده و منکرات به دو بخش محرمات و مکرومات. مطابق فتوای فقها، امر به واجبات مانند نهی از محرمات واجب است؛ و امر به مستحبات، مانند نهی از مکرومات، مستحب است.»^۷

امر به معروف در بیانات آیت الله خامنه‌ای: «امر به معروف؛ یعنی همه مومنان در هر نقطه‌ای از عالم که هستند، موظفند جامعه را به سمت نیکی، به سمت معروف، به سمت همه ی کار های نیکو حرکت دهند؛ و نهی از منکر؛ یعنی همه را از بدی‌ها، از پستی‌ها، از پلشتی‌ها دور بدارند.»^۸

^۱ . تقوی، علی، خود آموز امر به معروف، ص ۱۵.

^۲ . قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۴، ص ۳۲۷.

^۳ . تقوی، علی، خود آموز امر به معروف، ص ۱۵.

^۴ . عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۹۸۴.

^۵ . قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۷، ص ۱۱۰.

^۶ . موسسه دائرة المعارف الفقه الاسلامی، فرهنگ فقه فارسی، ج ۱، ص ۶۹۱.

^۷ . فرهنگ فقه فارسی، موسسه دائرة المعارف الفقه الاسلامی، ج ۱، ص ۶۹۲.

^۸ . تقوی، خود آموز امر به معروف و نهی از منکر، صص ۱۵-۱۶.

^۹ . بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱/۱۱۳۹۴.

از بهترین راه‌های شناخت معروفات و منکرات مراجعه به شرع مقدس و سیره بزرگان دین است. پر واضح است که ملاک تشخیص معروف و منکر، سلیقه و علاقه یا پسند افراد نیست و تنها فقها و مراجع معظم تقلید هستند که با تاکید بر دانش قرآنی و روایی خویش، مصادیق فراوانی معروف و منکر را استنباط و برای عموم تبیین می‌نمایند.^۱

بر اساس تعاریف گذشته امر به معروف؛ یعنی امر به انجام تمام خوبی‌ها و واجبات شرعی و نهی از منکر؛ یعنی بازداشتن از محرمات و هر آنچه از شر و بدی و پلشتی‌ها که وجود دارد.

اهمیت امر به معروف و نهی از منکر

رهبر معظم انقلاب از امر به معروف و نهی از منکر به عنوان واجب فراموش شده یاد کردند و همواره توجه و اقدام مردم و مسئولان را به احیای آن معطوف فرمودند ایشان در اهمیت امر به معروف و نهی از منکر می‌فرمایند: «امر به معروف و نهی از منکر در مقیاس وسیع عمومی بالاتر از جهاد است امر به معروف و نهی از منکر مسئولیت شرعی و انقلابی و سیاسی است که وظیفه همگانی هست که ترک آن باعث تسلط اشرار و روی کار آمدن آدم‌های ناباب خواهد شد.»

امر معروف و نهی از منکر بزرگترین واجب الهی و تضمین کننده حیات طیبه اسلامی است. ایشان می‌فرمایند در امر به معروف و نهی از منکر احتمال تاثیر همه جا قطعی است و موضوع امر به معروف و نهی از منکر یک موضوع جدیدی نیست. این تکلیف همیشگی مسلمانان جهان است امر به معروف و نهی از منکر یکی از ارکان اساسی اسلام و ضامن برپا داشتن همه فرائض اسلامی است اولین فایده امر به معروف و نهی از منکر همین است که نیکی و بدی همچنان نیکی و بدی بماند و گناه در نظر مردم همیشه گناه بماند و تبدیل به ثواب و کار نیک نشود.^۲

شناخت معروف و منکر

معروف‌شناسی و منکرشناسی دو ویژگی مهم در اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر است، چون تازمانی که معروف و منکر شناخته نشود، نمی‌توان امر به معروف و نهی از منکر کرد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای معتقد هستند، که اگر معنای امر به معروف و نهی از منکر و حدود آن برای مردم روشن شود، بعضی از افراد دیگر نمی‌آیند بگویند: «آقا این فضولی کردن است!»^۳

^۱. ر.ک، تقوی، خودآموز امر به معروف و نهی از منکر ص ۱۶.

^۲. ر.ک، ناظر، بی تفاوتی ممنوع، صص ۵۶-۵۷.

^۳. ر.ک سایت: irna.ir/news.

صادقانه است. اگر دل با زبان یکی نباشد، آن چیزی که امر به آن و یا نهی از آن می کند و خود او عمل نمی کند، چنین شخصی مشمول لعنت خدا شده و سرنوشت خطرناکی خواهد داشت.^۱

ترویج فرهنگ اسلامی در محیط دانشگاهها و ادارات

در محیطهای دانشگاهی و اداری، ترویج فرهنگ اسلامی و رعایت حجاب از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دانشجویان، اساتید و کارمندان باید با حفظ ارزش های اسلامی، به بهبود فضای فرهنگی محیط کار کمک کنند.^۲

توجه به پوشش مناسب و رفتارهای شایسته و پرهیز از رفتارهای غیراخلاقی، گامی مؤثر در جهت ارتقای سطح فرهنگی جامعه خواهد بود. و مشکل بد حجابی و ناهنجارهای ناشی از آن تا حدی حل خواهد شد.^۳

مفاهیم و تعالیم اسلامی را در فضای محیط کار احیاء کنید، طوری شود که در هر کاری، وجود سایه احکام اسلام حس شود، نه مثل دوران طاعوت که وقتی داخل محیطی می شدی با همه چیز ضد اسلام است بود. لذا باید کاری بکنید که محیط، محیط اسلامی باشد. محیطی که در آن مردان و زنان در برخوردشان در داخل اداره، محترمانه و متین است.^۴

مقابله با عوامل مخرب ارزش های اسلامی

با گفتار و سخنانی، تذکرات بجا، با امر به معروف و نهی از منکر، در همه جا کاری کنید که فضا، فضای اسلامی شود؛ یعنی طوری باشد که هر کسی وارد اداره کارخانه و می شود، احساس کند اینجا جای مسلمانان است. و مدیر آن اداره و تشکیلات همه وظیفه دارند به شما کمک کنند و راه را برای شما تسهیل کنند.^۵

جلوگیری از وارونه جلوه دادن ارزش ها با امر به معروف

امر به معروف کمک به شیوع خیر است. چون امر به معروف و نهی از منکر باعث می شود که گناه، گناه بماند. بدترین خطرهای این است که در جامعه کار بد به عنوان کار خوب معرفی شود.

^۱ . رک، مدرسه علمیه حضرت نرجس خاتون سلام الله علما دولت آباد، atabad.kowsar blog.ir

^۲ . رک، بیانات در دیدار جمعی از زنان، ۱۳۷۱/۹/۲۵، سایت farsi.khamenei.ir

^۳ . رک، بیانات در دیدار مسئولان در آذربایجان شرقی، ۱۳۷۲/۵/۷ .

^۴ . رک: خادمی، محمود خانی، واجب فراموش شده، صص ۵۳-۵۲ .

^۵ . همان، ص ۵۳ .

وقتی که فساد در جامعه رایج شود، آن وقت دیگر اگر کسی بخواهد در رأس جامعه هم دعوت به خیر کند کارش با مشکل مواجه خواهد شد.

در مسائل فردی تقوا توصیه شده ولی در مسائل اجتماعی هیچ خطایی شدید تر و غلیظ تر از امر به معروف و نهی از منکر وجود ندارد.^۱

مراقبت از سوءاستفاده دشمنان در اجرای امر به معروف و نهی از منکر

جوان حزب‌اللهی باید هوشیار باشد و با بینش باز عمل کند. نباید اجازه دهد عده‌ای به نام امر به معروف و نهی از منکر، فساد ایجاد کنند. اگر امر به معروف در محدوده‌ای کوچک محصور شود، دشمنان سوءاستفاده کرده و با تبلیغات نادرست، آن را بهانه‌ای برای تضعیف نظام و ارزش‌ها قرار می‌دهند. برای مثال، اگر امر به معروف تنها به مسئله حجاب محدود شود، دشمنان این‌گونه القا می‌کنند که هدف از این فریضه، آزار و اذیت زنان است. بنابراین، باید از محدود کردن این فریضه الهی به موضوع خاصی خودداری کرده و تلاش کنیم تا امر به معروف و نهی از منکر به شکل جامع و کامل در جامعه اجرا شود. منظور از امر به معروف جامع، تلاش همه‌جانبه برای ریشه‌کن کردن بدی‌ها و گسترش ارزش‌های اسلامی در تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی است.^۲

^۱. رک، بخشی از بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در حوزه امر به معروف و نهی از منکر در آپارات، aparat.com.

^۲. رک، خادم، محمود خانی، واجب فراموش شده، صص ۶۴-۶۶.

نتیجه گیری

با توجه به آنچه گفته شد، امر به معروف و نهی از منکر و تذکر لسانی واجب همگانی در هر محیطی و در هر صنفی است، با توجه به اهمیت و ضرورت احیای آن حضرت آیت الله خامنه ای همواره توجه و اقدام مردم و مسئولان را به احیای آن معطوف فرموده‌اند. لذا با استفاده از راهبردهای متنوع رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) و شناخت معروف و منکر و به کار گیری روش صحیح می‌توان فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه ترویج و نهادینه کرد و به گسترش فضایل اخلاقی کمک بزرگی کرد. یافته های تحقیق عبارت است از: شناخت معروف و منکر: از ویژگی های مهم اسلامی فریضتین معروف و منکر شناسی است. بهترین راه شناخت آن هم مراجعه به شرع مقدس اسلام است. لزوم یادگیری امر به معروف و نهی از منکر: مثل نماز یاد گرفتن است مساله دارد، کجا چگونه باید امر و نهی کرد بروید یاد بگیرید. امر به معروف و نهی از منکر وظیفه همگانی در همه جا : دانشجو در محیط درس، کارمند در محیط کار... کار، کار همه است، این طور نیست که مخصوص عده خاصی باشد. امر به معروف توسط خود مردم: خود مردم باید نهی کنند: مباشر کار خود مردم باید باشند، مومن نمازخوان ، خانواده شهید داده، همه باید در صحنه حضور پیدا کنند. امر به معروف شجاعت و اراده و تصمیم لازم دارد منتظر نباشند دستگاه ها بیایند و کاری بکنند. حمایت مسئولین و قانون گذاران و مجریان از آمر و ناهی: وظیفه مسئولین حمایت از آمر و ناهی است. مبدا کسانی سد راه آمر و ناهی باشند. زمینه برای اجرای این واجب الهی هموار شود: با حمایت مسئولین و قانون گذاران و مجریان از آمر و ناهی زمینه را برای اجرای این فریضتین هموار می شود. خودسازی همراه دگر سازی: نمی‌توان گفت؛ خودمان که کاملاً اصلاح شدیم، بعد به اصلاح مردم بپردازیم. خودسازی همراه با دگر سازی باید باشد که حالا ممکن هست اصلاح خود به آسانی اصلاح جامعه نباشد. نهی از منکر با محبت و مدارا: امر نهی غیر از تمنا کردن است. اما همین دستور دادن با رفق و مدارا باشد نه با خشونت. امر و نهی صادقانه : اگر فرد، در دل حب و بغض نسبت به امر و نهی که می شود، داشته باشد امر و نهی او صادقانه خواهد بود. ترویج فرهنگ اسلامی در محیط دانشگاه ها و ادارات: فرهنگ اسلامی در این محیط ها احیاء و ترویج شده، و محیط، محیط اسلامی باشد. مقابله با عوامل مخرب ارزش های اسلامی: با تذکر، سخنرانی، امر به معروف در همه جا و توسط همه. مسؤولان نیز باید راه را بر ای شما تسهیل کنند. مراقبت از سوءاستفاده دشمنان در اجرای امر به معروف و نهی از منکر: جوانان باید به هوش باشند و امر به معروف را محدود نکنند به حجاب. شکل کامل امر به معروف همان ریشه کن کردن

بدی هاست، احیاء شود. جلوگیری از وارونه جلوه دادن ارزش ها با امر به معروف: بدترین خطر این است که کار بد به عنوان کار خوب معرفی شود. امر به معروف باعث می شود که گناه، گناه بماند.

منابع

- ۱ - اصفهانی، راغب، «المفردات فی غریب القرآن»، دفتر نشر الکتاب، بی جا، دوم، ۱۴۰۴ ق .
- ۲ - تقوی، علی، «گزیده رساله جامع آموزش استفتائات امر به معروف و نهی از فکر»، (۱۳۹۶)، تهران، بی تا.
- ۳ - خادمی، حسین، خانی، حمیدرضا، « واجب فراموش شده»، خیزش نو، تهران، ۳۹، (۱۳۹۵)
- ۴ - خادمی عنصرودی، (زنِ باکرامت، زندگی باسعادت، آزادی یا اسارت). (راهبردهای رهبر معظم انقلاب درباره تقابل تمدنی غرب و جمهوری اسلامی ایران در موضوع حجاب)، تراث، تهران، ۱۴۰۲.
- ۵ - خامنه‌ای، علی، «رساله اجوبه الاستفتائات»، پیام عدالت، تهران، ۲۳، (۱۳۸۹).
- ۶ - قرشی بنابی، علی اکبر، « قاموس قرآن»، دارالکتاب اسلامی، تهران، ششم، (۱۴۱۲ق)
- ۷ - همان، «خود آموز امر به معروف و نهی از منکر» ، پیام حنان، تهران، اول .
- ۸ - عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، علی زاده، عزیزالله، راه رشد، بی جا، اول، ۱۳۸۹ .
- ۹ - موسسه دایره المعارف فقه اسلامی فرهنگ فقه فارسی، جلد ۱، بی جا، بی تا.
- ۱۰ - ناظر، سیدحسین، «بی تفاوتی ممنوع»، تهران، (۱۴۰۲)، ، پیام حنان.